

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

У статті розглядається проблема професійної підготовки вчителя до організації роботи з обдарованими учнями. Визначено базові складові готовності педагога до розвитку обдарованості, виокремлено педагогічні умови, які забезпечують ефективність професійної підготовки майбутнього вчителя до роботи з обдарованими молодшими школярами, окреслено перспективи подальшої розробки цієї проблеми.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, вчитель початкової школи, готовність педагога до роботи з обдарованими учнями.

Розвиток системи освіти України, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці, спрямованими на формування освіченої, творчої особистості, а також забезпечення умов для розкриття її здібностей, збагачення досвіду, задоволення освітніх потреб. Пріоритетним напрямком розвитку вищої освіти стає формування творчої особистості, здатної до саморозвитку і самовдосконалення як під час навчання у вищому навчальному закладі, так і в майбутній професійній діяльності. У зв'язку з цим виникає потреба у розвитку активних, творчих особистостей, що, у свою чергу, актуалізує проблему обдарованості.

У педагогічній теорії та практиці напрацьовано значну кількість досліджень, пов'язаних з ідентифікацією обдарованості, розроблено програми допомоги дітям щодо реалізації їх здібностей. Зазначена проблематика відображена в таких державних документах, як Законах України "Про позашкільну освіту", "Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні", "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні", Указі Президента "Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді", метою яких є створення сприятливих умов для реалізації творчого потенціалу українського народу, пошуку, підтримки та стимулювання інтелектуально і творчо обдарованих дітей та молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному освітньому просторі. У вказаних документах робиться наголос на тому, що навчання й виховання обдарованої учнівської молоді є надзвичайно важливим для створення підґрунтя розвитку інтелектуальних і творчих ресурсів України.

У науковій літературі знаходять висвітлення такі аспекти проблеми обдарованості, як питання індивідуальних відмінностей обдарованих дітей (Б.Ананьєв, Л.Виготський, П.Гальперін); виділення сфер та видів обдарованості (Ю.Гільбух, М.Гнатко, С.Гончаренко, В.Слуцький); розвиток обдарованості на різних вікових етапах (В.Давидов, Д.Ельконін, Н.Лейтес, В.Паламарчук); виявлення і розвиток обдарованості учнів (Дж.Рензулі, В.Крутецький, О.Кульчицька). У численних дослідженнях порушено проблеми обдарованості і творчості, визначено типи обдарованості, розкрито психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей, з'ясовано окремі аспекти роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

На сучасному етапі модернізація освіти обдарованих дітей і молоді пов'язується з переосмисленням ролі педагогів у навчанні, вихованні та розвитку інтелектуально-творчих можливостей обдарованого індивіда. Проблема підготовки педагога до навчання обдарованих учнів досліджувалася В.Демченко, Н.Лейтесом, О.Матюшкіним. В останні роки розкриттю особливостей розвитку творчих здібностей вчителя, необхідних для ефективної роботи з обдарованими дітьми присвячені праці Л.Мітіної, Т.Паніної, В.Рибалки, Н.Устиної та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень з означеної проблеми, система підготовки педагогів до навчання і виховання обдарованих все ще не сформована, у

дослідників відсутня єдина теоретико-методологічна позиція щодо визначення структури і змісту готовності вчителя початкової школи до роботи з контингентом обдарованих школярів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змісту базових складових готовності педагогічних кадрів до роботи з обдарованими молодшими школярами.

Підготовка вчителя до певного виду діяльності – це процес формування його професійної готовності, яка містить сумарну характеристику здобутих знань; компетенцію як загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, набутих у процесі навчання; готовність як усталене умотивоване прагнення виконати свій обов'язок учителя.

О.Вишневський [1] основою професійної готовності вчителя вважає його професійну компетентність, істотними ознаками якої, виходячи з конкретних видів діяльності й структури особистості, є сукупність інтегральних критеріїв, що визначаються комбінацією таких структурних складових: система знань, їх глибина, широкий діапазон; постійне прагнення оновлювати свої знання, інтерес до наукових досліджень, гнучкість мислення, комунікабельність, культура, діалектичний світогляд, володіння методами аналізу, синтезу, порівняння; високорозвинені духовні й моральні орієнтації.

В.Сластьонін, застосовуючи термін "професійна компетентність педагога", розуміє єдність теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності [6, с. 39].

На переконання А.Маркової, професійно компетентним є той педагог, який на достатньому рівні здійснює педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, реалізує особистісні особливості, досягає високих результатів у навчанні й вихованні учнів; вагому роль в особистісній характеристиці педагога грає професійна педагогічна самосвідомість [4].

Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників дає підстави стверджувати, що підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності розглядається як процес формування готовності до неї.

Ми погоджуємося з думкою Ю.Клименюк, яка готовність майбутнього вчителя початкової школи до розвитку обдарованості учнів тлумачить як цілісне внутрішнє особистісне утворення випускника педагогічного ВНЗ, яке ґрунтується на засвоєних професійно значущих (психолого-педагогічних, фахових, методичних) знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності, набутому досвіді та особистісних якостях і забезпечує його ефективну взаємодію з інтелектуально обдарованими учнями щодо розвитку їх розумових можливостей у навчально-виховному процесі [3, с.9-10].

Дослідниками складені численні списки "наборів" якостей (професійних і особистісних), сформованість яких визначає успішність роботи з молодшими школярами, проте чітко виділені і специфічні властивості, необхідні педагогу, який працює з інтелектуально обдарованими учнями. До них віднесені: знання прийомів та методів організації ефективного спілкування з обдарованими дітьми, уміння знаходити стиль спілкування, адекватний індивідуальним особливостям обдарованої дитини; здатність активізувати міжособистісне спілкування вихованців; знання щодо напрямків та форм роботи з обдарованими дітьми, принципів і стратегій розробки програм і технологій їх навчання, уміння здійснювати відбір навчального матеріалу, оптимальних форм організації навчального процесу, моніторинг успішності навчання і розвитку обдарованої дитини; здатність виявляти та ідентифікувати обдарованість, надавати консультаційну допомогу сім'ї обдарованої дитини, створювати умови для самостійного вибору траєкторії навчання [2].

О. Василькова, аналізуючи проблему готовності педагога до роботи з обдарованими дітьми, на основі експериментального вивчення ступеня вираженості цієї готовності у майбутніх педагогів, прийшла до висновку, що найголовнішими показниками готовності є рефлексивність, емпатія, соціальний інтелект, актуальна креативність і мотиваційно-когнітивний компонент, які в єдності складають структуру абнотивності, як комплексної здатності до роботи з обдарованими дітьми.

Для успішної роботи з обдарованими дітьми учитель повинен володіти рефлексивно-інноваційними механізмами, які забезпечують його здатність адекватно аналізувати як

власну діяльність (власні дії, поведінку, мовлення, досвід, почуття, стани, здібності, характер, ставлення до себе та до оточуючих), так і поведінку своїх вихованців, об'єктивно оцінюючи креативно-обдарованих учнів. Дуже важливе значення у структурі педагога має займати емпатія, яка розглядається вченими, як його професійно важлива якість. Педагоги з нерозвинутою емпатійністю часто припускаються педагогічної безтактності, вдаються до не виправданих покарань та моралізаторства; вони не здатні зрозуміти психологію обдарованої дитини, проникнути у її внутрішній емоційно-почуттєвий світ. Дуже тісно пов'язаний з цією якістю соціальний інтелект педагога, який забезпечує розуміння вчинків і дій дітей, усвідомлення їх мовної продукції, а також їх невербальних реакцій (міміки, жестів, пози тощо). Соціальний інтелект являє собою, на думку вчених, не стільки здібність, скільки знання, уміння або навички, набуті особистістю протягом життя. Соціальний інтелект – це компетентність в сфері соціального пізнання [5].

Готовність педагога до роботи з обдарованими учнями, на наш погляд, виявляється у високому рівні професійно-педагогічної компетентності до даного виду діяльності, що базується на сукупності спеціальних знань і вмінь та стійкому вмотивованому бажанні здійснювати цю діяльність. У цьому контексті структура готовності майбутнього вчителя початкової школи до розвитку обдарованості учнів охоплює теоретичну, практичну та особистісну складові.

Теоретичну складову готовності утворюють базові знання щодо природи, структури, критеріїв розвитку феномену обдарованості; психологічних особливостей вікового та особистісного розвитку дітей в умовах різних типів освітнього середовища; методів та особливостей діагностики обдарованості; психолого-педагогічних основ добору освітніх програм для обдарованих; вимог до педагогів, що працюють з обдарованими дітьми; умов ефективної взаємодії з суб'єктами освітнього процесу (діти, батьки, колеги, керівники установи).

До практичної складової входять базові уміння організувати пошуково-дослідну роботу обдарованих; розробляти програми для індивідуального навчання обдарованих і здійснювати інноваційну діяльність; контролювати емоційний стан (власний і дітей); створювати у колективі атмосферу доброзичливості; застосовувати методи активізації інтелектуально-творчого потенціалу дітей; реалізовувати різноманітні способи педагогічної взаємодії між суб'єктами освітнього середовища (з дітьми, батьками, колегами, керівництвом); сприяти розвитку пізнавальних, особистісних і духовно-моральних здібностей обдарованих.

Особистісну складову характеризує сформованість таких базових якостей педагога, як позитивна Я-концепція, цілеспрямованість та наполегливість у досягненні мети щодо цілісного розвитку обдарованої особистості; професійна та емоційна зрілість педагога; емоційна стабільність; спрямованість на самопізнання, саморегуляцію дій, станів і поведінки в цілому; готовність до саморозвитку своєї особистості; гнучкість поведінки у розв'язанні нестандартних ситуацій; повага до обдарованої дитини (визнання її як індивідуальності).

Завдання вищих педагогічних навчальних закладів полягає у тому, щоб виховати таку особистість майбутнього вчителя, у якої б усі складові готовності мали високий та достатній рівень вираженості, що є важливою педагогічною умовою творчого розв'язання всіх проблем, пов'язаних з навчанням та вихованням обдарованої молоді.

Слід зазначити, що підготовка студентів до роботи з обдарованими учнями має бути цілеспрямованою, керованою, систематичною, повинна здійснюватись цілісно, охоплювати всі види навчання. Першочергово майбутні педагоги повинні усвідомити, що робота з обдарованими дітьми – це складний, динамічний, безперервний процес, який містить первинну ідентифікацію, вибір форм навчання, розробку навчальних програм, їх оцінку та індивідуалізацію. Ця робота вимагає від учителя якісних психолого-педагогічних знань з проблеми обдарованості, системи вмінь здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованими дітьми, проявляти, власне, творчо-креативний підхід до розв'язання всіх завдань формування та розвитку юних обдарувань.

Психолого-педагогічна підготовка студентів передбачає комплексний підхід, який передбачає єдність теоретико-методичної, практичної та спеціальної підготовки до роботи з обдарованими учнями. При цьому слід враховувати найголовніші педагогічні умови, які забезпечують ефективність професійної підготовки майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями: забезпечення високого рівня професійної підготовки студентів; збагачення та поглиблення змісту психолого-педагогічних і методичних дисциплін знаннями про обдарованість, її види, вікові особливості обдарованих дітей; розробка системи психолого-педагогічних, методичних рекомендацій для підготовки студентів і корегування професійної діяльності вчителів.

Таким чином, готовність майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми правомірно розглядати як інтегральне особистісне утворення, структурні складові якого, хоча і пов'язані між собою, але виконують саме їм притаманну роль. Пошук обдарованих дітей, їх підтримка, стимуляція та забезпечення всебічного розвитку кожної конкретної індивідуальності, як особистості та найвищої цінності суспільства – важливий напрямок діяльності сучасної школи. Розв'язати це надскладне завдання покликаний учитель, який має бути готовим своєчасно помітити здібного вихованця, адекватно його сприйняти, зрозуміти, не нашкодити його творчому розвитку, не загальмувати прояв його здібностей, надати адекватну психолого-педагогічну підтримку в розвитку та реалізації індивідуального потенціалу.

Щодо подальшої розробки проблеми, особливої уваги, на нашу думку, заслуговує з'ясування специфіки роботи вчителя з обдарованими молодшими школярами в умовах загальноосвітнього навчального закладу I ступеня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Омелян Вишневський. – Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.
2. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В.А. Кан-Калик – М.: Педагогика, 1977. – 270 с.
3. Клименюк Ю.М. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів / Ю.М. Клименюк // автореф. дис. канд. пед. наук – Ж., 2009 – 21 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1996. – 123 с.
5. Семенова Р.О. Обдарованість як проблема сучасної освіти / Р.О. Семенова // Актуальні проблеми психології: Психологія обдарованості: Зб. н. праць / за ред. С.Д. Максименка та Р.О. Семенової. – Т. VI. – Вип. 5. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – С. 7-23.
6. Слостенин В. А. Рефлексивная культура и профессионализм учителя (на базе формирования у будущих педагогов в пед. ВУЗе) / В. А. Слостенин // Педагогическое образование и наука. – 2005. – № 3. – С. 37-42.

Ваколя Т.И.

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ УЧАЩИМИСЯ

В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки учителя к организации работы с одаренными учащимися. Определены базовые составляющие готовности педагога к развитию одаренности, выделены педагогические условия, обеспечивающие эффективность профессиональной подготовки будущего учителя к работе с одаренными младшими школьниками, намечены перспективы дальнейшей разработки этой проблемы.

Ключевые слова: одаренность, одаренные дети, учитель начальной школы, готовность педагога к работе с одаренными учениками.

PROBLEM READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO WORK WITH GIFTED STUDENTS

The paper addresses the problem of training teachers to organize the work with gifted students. Defined the basic components of teacher readiness to develop talent, determined pedagogical conditions that ensure the effectiveness of training future teachers to work with gifted younger students, outlines the prospects for further development of this problem.

Key words: gifted, gifted children, elementary school teacher, teacher readiness to work with gifted students.

УДК 371.32+81'243

Валуєва І.В.

**СУЧАСНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Статтю присвячено обґрунтуванню актуальності підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи над навчанням аудіювання на заняттях з англійської мови.

Ключові слова: аудіювання, навчання, початкова школа, майбутні вчителя, англійська мова, професійна підготовка, мовленнєва діяльність.

Процес навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) змінювався відповідно з соціальним замовленням суспільства, як і його цілі і завдання. Зокрема, практична мета навчання трансформувалася наступним чином: навчання англійській мові – навчання іншомовної мови – навчання іншомовної мовленнєвої діяльності – навчання іншомовному спілкуванню. Проте, головним протиріччям сучасного етапу можна вважати той факт, що проголошені практичні (комунікативні) цілі навчання, що передбачає оволодіння англійською мовою як засобом спілкування, в більшості випадків не реалізуються на практиці, оскільки чинний формально-мовний підхід направлений, головним чином, на досягнення докомунікативних результатів навчання (формування мовної та мовленнєвої компетенції учнів – розуміння зразків і вміння будувати висловлювання за аналогією). Вирішувати реальні завдання спілкування засобами англійської мови учні не можуть.

У наш час, коли знання англійської мови стає скоріше нормою (комп'ютерна, економічна і політична термінологія базуються англійською мовою) і можна говорити англійською мовою як мовою міжнародного спілкування, авторами сучасного державного освітнього стандарту висувається розширене трактування цілей навчання англійської мови в школах – формування комунікативної компетенції.

В останні роки проблема аудіювання все більше привертає увагу методистів. Ведеться серйозний теоретичний пошук у вивченні цього складного процесу. Проте, до теперішнього часу вклад в практику викладання порівняно невеликий. Відомо, що в практиці викладання методика навчання аудіювання найменш розроблена. Однією з основних причин недостатньої уваги до аудіювання з боку методистів і викладачів є той факт, що до недавнього часу аудіювання вважалося легким умінням. Існувала точка зору, що якщо під час навчання усного мовлення викладач зосередить зусилля на говорінні і забезпечить оволодіння цим умінням, то розуміти мову студенти навчатимуться стихійно, без спеціального цілеспрямованого навчання. Неспроможність цієї точки зору було доведено як теорією, так і практикою.

Хоча вміння говоріння і аудіювання перебувають у відомому взаємозв'язку, домогтися їх рівномірного розвитку можна тільки за умови застосування спеціально розробленої системи вправ для розвитку розуміння саме усного мовлення в природних умовах спілкування.